

Opole, 28 sierpnia 2025 r.

dr hab. Edyta Szafranek-Stefaniuk, prof. UE
Wydział Gospodarki Przestrzennej
i Transformacji Regionów
Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

Recenzja
pracy doktorskiej mgr Wojciecha Komana
pt. „Powiązania funkcjonalno-przestrzenne Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii
w aspekcie kultury”
napisanej pod kierunkiem dr. hab. Elżbiety Zuzańskiej-Żyśko, prof. UŚ

1. Uwagi ogólne

Recenzowana praca doktorska mgr Wojciecha Komana została przygotowana na Wydziale Nauk Przyrodniczych Uniwersytetu Śląskiego. Rozprawa zawiera 178 stron tekstu, w który włączono 34 ryciny, 20 tabel, 17 fotografii, a obejmuje: Spis treści, Wstęp, siedem tematycznych rozdziałów, Podsumowanie i wnioski, wykaz literatury, spisy rzeczy (rycyn, tabel i fotografii) oraz 3 załączniki i 2 streszczenia (w języku angielskim oraz hiszpańskim). Na bibliografię składają się 224 pozycje, z czego około 18% stanowią źródła obcojęzyczne. W spisie literatury zawarto pozycje naukowe, natomiast odrębnie w załączniku 3 zestawiono strony internetowe stanowiące źródła informacji na temat badanych instytucji.

Recenzja ma na celu stwierdzenie, czy przedłożona praca doktorska: stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, dowodzi ogólnej wiedzy teoretycznej Doktoranta w zakresie geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej, a także umiejętności prowadzenia samodzielnie pracy naukowej.

2. Ocena koncepcji i metodyki pracy doktorskiej – cele pracy, pytania badawcze oraz metody badań

Podjęty temat badawczy jest aktualny i bardzo ważny, gdyż dotyczy istotnego i unikatowego elementu struktury przestrzenno-funkcjonalnej miasta, jaką są przestrzenie kulturalne. Zgodnie z dotychczasowym stanem wiedzy naukowej pełnią one ważne funkcje w rozwoju miast, są nośnikami i reprezentacją kultury, umożliwiają realizację potrzeb

społecznych w środowiskach lokalnych i ponadlokalnych. Ponadto mogą oddziaływać na mobilność przestrzenną i kreować powiązania funkcjonalne, które stanowią przedmiot badań w recenzowanej rozprawie. Przyjęcie jako studium przypadku złożonego układu osadniczego w postaci Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii (GZM) nadaje badaniom dodatkowy walor poznawczy i aplikacyjny, gdyż dotyczy korzystania z instytucji kultury w skomplikowanym, ale zintegrowanym układzie przestrzennym. Dobór tego obszaru do badania nie budzi żadnych zastrzeżeń również dlatego, że w miastach GZM w efekcie świadomie realizowanej polityki dezindustrializacyjnej i prowadzonych procesów rewitalizacji powstają nowe instytucje kultury oraz tworzone są przestrzenie kulturalne. Prowadzi to do zmiany charakteru przemysłowych obszarów nadając im funkcję kulturalną i kreując dostępność dla innych grup użytkowników. Rozpoznanie prawidłowości i skutków funkcjonalno-przestrzennych tych procesów stanowi zatem lukę badawczą. Problematyka będąca przedmiotem rozprawy odpowiada na pytania o rolę instytucji i przestrzeni kultury - w kontekście współczesnych uwarunkowań - w kreowaniu powiązań funkcjonalnych jednostek terytorialnych, co można traktować jako nowe ustalenia poznawcze. Ponadto, wartość aplikacyjna ustaleń badawczych z zakresu tej problematyki systematycznie wzrasta, gdyż zwiększający się zakres form użytkowania przestrzeni kulturalnych sprawia, że kształtują się coraz bardziej skomplikowane i złożone relacje między wszystkimi komponentami struktury funkcjonalno-przestrzennej. Biorąc pod uwagę przedmiotowy zakres badań, w tym interdyscyplinarność omawianej tematyki, recenzowana praca wpisuje się w nurt badań miejskich stanowiących integralną część dyscypliny geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna.

Koncepcja pracy jest kompletna, zawiera wszystkie wymagane elementy, tj. cel główny, który został zdekomponowany na trzy cele: poznawczy, metodyczny i aplikacyjny, a także trzy hipotezy, zakres przestrzenny i czasowy, źródła oraz metody badań. Dobrym rozwiązaniem, umożliwiającym zrozumienie założeń i toku badań było zobrazowanie ich w formie schematu postępowania badawczego (rycina 1.2, s. 12).

Cel główny określono jako: *„zbadać potencjał i struktury kultury, wynikających z niej powiązań funkcjonalno-przestrzennych oraz delimitacja stref wpływu miast Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii”* (s. 6). Takie sformułowanie celu budzi kilka wątpliwości. Po pierwsze celem pracy nie powinno być „zbadać”, gdyż badanie prowadzi właśnie do jakiegoś celu, np. zidentyfikowania, oceny, klasyfikacji itd. Drugą dyskusyjną kwestią jest ustalenie czego potencjał będzie badany. Bezpośrednio z celu wynika, że kultury, ale jest to bardzo ogólne określenie i być może dlatego w dalszej części pracy pojawiają się

różne podejścia do jego rozumienia, np. *Potencjał kulturalny Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii* (tytuł 4 rozdziału), *potencjał kultury ośrodków metropolitalnych* (s. 12), *potencjał instytucji kultury* (s. 12), *potencjał bazy instytucjonalnej* (s. 50) czy *potencjał oferty kulturalnej* (s. 50). Kolejna wątpliwość wiąże się ze sformułowaniem „*struktury kultury*”, co także jest nieprecyzyjnym określeniem i wieloznacznie interpretowanym w dalszej części pracy. Analizowana jest bowiem struktura: *instytucji kultury (cel poznawczy* (s. 6) i rozdział 5), *obszaru kultury* (s. 141). Cel poznawczy odwołuje się wprost do instytucji jako przedmiotu badań, podobnie jak cel aplikacyjny, hipoteza pierwsza i trzecia. Cel główny powinien być skorygowany redakcyjnie, w taki sposób, aby zastosowane nazewnictwo nie powodowało zbędnych niejasności. Pozostałe wskazane cele są spójne z celem głównym, aczkolwiek także wymagają korekt, np. w przypadku celu poznawczego nie może być wskazanie, że jest nim „*przeгляд różnych koncepcji...*” (s. 6).

W dalszej części wskazano trzy hipotezy, które pod względem logiki oraz ich powiązania z celem i tematem pracy oceniam pozytywnie. Jednak w przypadku pierwszej z nich wymagana jest korekta, gdyż przyjęto, że struktura funkcjonalno-przestrzenna może dotyczyć instytucji kultury. W mojej opinii można rozpatrywać lokalizację i powiązania instytucji kultury, natomiast strukturę funkcjonalno-przestrzenną należy wiązać z obszarem, na którym takie powiązania są ukształtowane.

Reasumując, przyjęty sposób konceptualizacji pracy jest poprawny, ale wymaga sprecyzowania i uspoźnienia terminologicznego.

W dalszej części Wstępu przedstawiono źródła danych i bariery w ich skompletowaniu, a także opis i wyjaśnienie metodyki badawczej. Te części pracy nie budzą istotnych zastrzeżeń. Autor jednoznacznie określił jakie są możliwości prowadzenia badań nad sektorem kultury, jakich informacji nie można uzyskać dla określonych przedziałów czasu i/lub jednostek terytorialnych z zasobów statystyki publicznej i wskazał inne możliwości pozyskiwania danych, w tym z zastosowaniem metod badań bezpośrednich (obserwacje, wywiady kwestionariuszowe i wywiady indywidualne). Stanowiło to zarazem uzasadnienie doboru metod do poszczególnych etapów badania. Opisany i uzasadniony dobór metod i technik dla całego toku badania oceniam pozytywnie. Zastosowane metody i techniki są poprawne, a uzyskane wyniki są względem siebie komplementarne i pozwalają na formułowanie wniosków końcowych.

3. Ocena struktury i merytorycznej zawartości rozprawy

Rozprawa doktorska stanowi teoretyczno-empiryczne opracowanie, którego ramy i zarys struktury przedstawiono w *Uwagach ogólnych* niniejszej recenzji. W strukturze pracy poza częściami Wstęp oraz Podsumowanie i wnioski wyodrębniają się dwie płaszczyzny rozważań, tj.: teoretyczna (rozdziały 2 i 3) oraz empiryczna (rozdziały 4-8). Układ części pracy jest logiczny, jednakże charakteryzuje go nadmierne rozdrobnienie, a zarazem zaburzenie proporcji objętości i treści rozprawy (rozdział najdłuższy – 5 – liczy 38 stron, najkrótszy – 6 – 6 stron). Szczegółowe uwagi i propozycje korekt w zakresie układu treści przedstawione zostały w dalszej części recenzji.

Rozprawę rozpoczyna Wstęp, którego treść odzwierciedla koncepcyjną sferę prezentowanych badań. W jego ramach wyjaśniony został przedmiot badań („*instytucje kultury i ich powiązania funkcjonalno-przestrzenne*”, s. 5) w GZM, przedstawione zostały cele i hipotezy badawcze, zakres przestrzenny i czasowy badań, materiał źródłowy i metody badawcze. W ramach Wstępu nie uwzględniono dwóch elementów, które zwykle w tej części opracowania są prezentowane, tj. uzasadnienie wyboru tematu pracy i zarys jej struktury. Na wysoką ocenę zasługuje prezentacja metod badawczych stosowanych w toku badań, ich odniesienie do konkretnego etapu badań i rozdziału pracy, a także prezentacja schematu ilustrującego etapy postępowania badawczego. Biorąc pod uwagę niedoskonałości treści i układu Wstępu, a zarazem jego atuty, oceniam tę część pracy jako napisaną odpowiednio do jej zakresu i funkcji w rozprawie doktorskiej.

Kolejne dwa rozdziały mają charakter teoretyczny. Pierwszy z nich (Rozdział 2) dotyczy kultury i jej roli w rozwoju społeczno-gospodarczym. W tej części rozprawy wyjaśniono pojęcie kultury w jej aspekcie materialnym i niematerialnym, funkcje społeczne kultury oraz powiązania między kulturą a kreatywnością, które w dalszej części rozprawy są rozwijane. Autor zwraca uwagę, że przemiany zachodzące w miastach GZM wpisują się w europejski model budowy miast „Kreatywna Europa” (s. 20) oparty m. in. na wykorzystaniu potencjału i dziedzictwa kulturowego w rozwoju miast. Ponadto wskazuje na związek kultury z turystyką i stwierdza, że kultura jest traktowana jako czynnik wewnętrznego rozwoju lokalnego (s. 20). Na tej podstawie wysnuwa wniosek, że „*współcześnie kultura staje się ważnym czynnikiem rozwoju lokalnego, regionalnego i ponadregionalnego miast*” (s. 20), który następnie udowadnia na podstawie konkretnych studiów przypadku. W dalszej części tego rozdziału – od strony 22 – prezentuje w sposób rzeczowy rozwój i stan badań nad kulturą w zakresie badań geograficznych. Uważam, że ten wątek tematyczny mógłby zostać

wyodrębniony jako samodzielny podrozdział w niniejszym rozdziale i zatytułowany np. *Kultura w badaniach geograficznych* lub *Problematyka kultury w geografii*. Całość prezentowanych treści jest poprawna, aczkolwiek przyjmując, że kultura w niniejszej dysertacji jest kluczowym pojęciem warto byłoby pogłębić tę tematykę w szczególności o następujące zagadnienia: sposoby definiowania terminu „kultura”, przede wszystkim w dyskursie naukowym i uzasadnienie przyjęcia jednego z nich w prowadzonych badaniach; wymiary i dziedziny kultury; społeczne wytwarzanie przestrzeni w kontekście kulturowym, w szczególności w odniesieniu do sieci praktyk przestrzennych zaproponowanych przez Harveya (1990), a także wyjaśnienie czym jest *kultura wysoka* i *kultura miejska*, które to pojęcia są stosowane w dalszej części rozprawy. Widocznym mankamentem tego rozdziału jest jego krótka objętość i niewyodrębnienie w jego ramach podrozdziałów tematycznych. W mojej opinii podrozdziały 3.3 i 3.4 traktujące odpowiednio o: teoretycznych aspektach kreatywności w kulturze i kulturze jako narzędziu rewitalizacji wpisują się w zakres tematyczny rozdziału 2 i znaczna część ich treści mogła by stanowić jego elementy.

Kolejny rozdział – trzeci (3) o charakterze teoretycznym dotyczy koncepcji miejskich, w ramach którego wyodrębnionych zostało sześć podrozdziałów, tj. 3.1. *Teoria wpływu miasta*, 3.2. *Teoria ośrodków centralnych*, 3.3. *Teoretyczne aspekty kreatywności w kulturze*, 3.4. *Kultura jako narzędzie rewitalizacji*, 3.5. *Teoria instytucji i ich rola w przestrzeni*, 3.6. *Struktura i powiązania funkcjonalne*. Podstawowa wątpliwość dotyczy sformułowania tytułu rozdziału. Istotne jest w jaki sposób Autor rozumie pojęcie „konceptje miejskie” – jeśli uznać, że chodzi o kierunki rozwoju miast i ich struktur, to należałoby przedstawić wybrane koncepcje, np. miasto zrównoważone, inteligentne, odporne, zielone itd. W rozdziale skupiono natomiast uwagę na teoretycznych aspektach wybranych zagadnień łączących kształtowanie i rozwój miast z funkcją kultury, w tym również wybrane teorie i koncepcje rozwoju miast. Autor w sposób zrozumiały i wyczerpujący omówił kolejne zagadnienia, przy czym nie uzasadnił wyboru prezentowanych koncepcji i nie wskazał ich powiązania z rolą kultury w rozwoju miast i kształtowaniu powiązań funkcjonalnych. Uważam, że takie uzasadnienie dopełniłoby zakres informacji i potwierdziło przeprowadzoną selekcję prezentowanych teorii. W przypadku podrozdziału 3.3. warto byłoby rozgraniczyć treści dotyczące kreatywności (przemysły kreatywne, sektor kreatywny, s. 31-33) oraz miasta kreatywnego (s. 33-35) i pierwszą z tych części przenieść do rozdziału 2 jako podrozdziału. Podobnie, w przypadku rozdziału 3.4, który dotyczy koncepcji rewitalizacji, z uwzględnieniem jej kulturowego wymiaru, można rozważyć jego umiejscowienie w rozdziale 2. Ze względu na bardzo istotny aspekt badań, którym jest struktura przestrzenna

i powiązania funkcjonalno-przestrzenne, należałoby tę tematykę pogłębić. Zakres treści na ten temat zawarty jest w rozdziale 3.6. i w mojej ocenie jest nazbyt syntetyczny.

W obu rozdziałach teoretycznych zakres omawianych zagadnień jest wystarczający, a ich warstwa poznawcza jest kluczowa dla rozwiązania problemu badawczego. Jako walory tej części rozprawy uznaję usystematyzowanie informacji i wiedzy na badany temat, klarowność wywodów i dobrą znajomość literatury przedmiotu, co wskazuje na dociekliwość badawczą. Jednakże, mimo wykazania dobrej znajomości literatury naukowej brakuje, w kilku przypadkach odniesień do ważnych prac z zakresu podejmowanej problematyki, jak np. w opisie ilustracji modelu W. Christallera (ryc. 3.1) jako źródło podano pracę Siemianowskiej z 2014 roku zamiast oryginalnej pracy Christallera, w przypadku struktury funkcjonalno-przestrzennej i powiązań przestrzennych nie odwołano się do prac m. in. K. Dziewońskiego, M. Jerczyńskiego, S. Liszewskiego, J. Słodczyka, natomiast w odniesieniu do złożonych układów miejskich do prac J. Runge. Ponadto jako słabość części teoretycznej uznaję brak zaprezentowania własnego stanowiska wobec rozpatrywanych zagadnień, a ograniczanie się do prezentacji jednego lub kilku podejść obowiązujących w dyskursie naukowym. Pożądane byłoby zakończenie każdego z podrozdziałów syntezą uzyskanych wyników badań literaturowych odnoszącą się wprost do postawionego problemu badawczego oraz do teorii dotyczącej tego zagadnienia, a także prowadzonych badań. Mimo wskazanych uwag, tę część pracy doktorskiej oceniam pozytywnie. Jest ona dobrze przygotowaną podstawą wyjaśniającą stosowane pojęcia (większość z nich), systematyzującą dotychczasowy stan badań naukowych i wprowadzającą do badań empirycznych.

Rozdział czwarty (4) jest prezentacją potencjału kulturalnego GZM w porównaniu z innymi ośrodkami o charakterze metropolitalnym w Polsce. Jest to rozdział, w ramach którego nie wyodrębniono żadnego podrozdziału, liczący 9 stron tekstu i łączący się z tematyką rozdziału piątego, dlatego uważam, że powinien być z nim połączony. W zakresie treści tego rozdziału przedstawiono wykaz miast, z którymi będzie porównywany potencjał kulturalny GZM, a następnie przeprowadzono porównawczą analizę ilościową opartą na danych pozyskanych z zasobów informacyjnych Głównego Urzędu Statystycznego (GUS). Badania oparto na pomiarze liczby instytucji kultury, ze szczególnym uwypukleniem kultury wysokiej. Przedstawione analizy są przeprowadzone prawidłowo, zastosowane wskaźniki zrozumiałe. Ciekawe zestawienie zostało zaproponowane w tabeli 4.2 poprzez powiązanie dwóch cech – liczby instytucji kultury wysokiej na 100 tys. mieszkańców z ogólną liczbą instytucji, na podstawie których oceniono potencjał i dostępność ośrodków metropolitalnych do kultury wysokiej. Jest to autorskie opracowanie, które można uznać za wkład do nauki.

Słabością tej części badań jest uwzględnienie danych tylko 2017 roku, tj. siedem lat wstecz, co może obrazować stan nieco inny niż aktualny.

Rozdział piąty (5) rozprawy jest najobszerniejszy, a dotyczy instytucji kultury funkcjonujących w miastach GZM. W jego tytule należałoby wprowadzić korektę zapisu „i ich struktura”, gdyż wskazuje, że chodzi o strukturę instytucji. Sądzę, że trafniejszym określeniem byłoby „i ich typy” lub „ich podział”. Ponadto, tylko w przypadku tego rozdziału zastosowano inny układ treści, wprowadzając trzeci poziom numeracji. Ostatecznie rozdział ten składa się tylko z dwóch numerowanych podrozdziałów, z których jeden został podzielony na cztery podrozdziały, a drugi nie został podzielony w żaden sposób. Dodatkowo wprowadzono nienumerowany tekst na temat teoretycznych podstaw instytucji kultury oraz rozmieszczenia wyodrębnionych typów tych instytucji na badanym obszarze (s. 53-58). Uważam, że ta część pracy powinna stanowić numerowany podrozdział 5.1. a następnie należałoby odpowiednio przenieść numerację. Treść wyodrębnionych podrozdziałów dotyczy prezentacji poszczególnych typów instytucji kultury, tj. muzeów i instytucji paramuzealnych (5.1.1), instytucji prowadzących działalność sceniczną (5.1.2), galerii sztuki (5.1.3), pozostałych instytucji kultury (5.1.4). Każdy typ instytucji został wyczerpująco omówiony według przyjętego schematu. Określona została liczba danego typu instytucji kultury, ich udział wśród ogółu instytucji kultury, rozmieszczenie w układzie miast GZM oraz podstawowa charakterystyka każdej z instytucji. Szczególną uwagę Autor skupił na identyfikacji cech charakteryzujących lokalizację badanych obiektów kultury, co jest bardzo istotne w kontekście wyjaśnienia kształtujących się powiązań funkcjonalno-przestrzennych w zakresie funkcji kulturalnej. Uzupełnieniem tych treści mogłoby być zsyntetyzowanie uzyskanych informacji o poszczególnych instytucjach kultury w badanych miastach i ich porównanie według przyjętych kryteriów charakterystyki. Drugi podrozdział tej części pracy dotyczy określenia centralności miast GZM na podstawie instytucji kultury. Wartością dodaną prezentowanych badań jest zgromadzenie i uporządkowanie informacji na temat lokalizacji poszczególnych typów instytucji kultury w przestrzeni GZM. Posłużyła ona do określenia stopnia centralności każdego z wyróżnionych typów instytucji oraz wyznaczenie stref koncentracji instytucji kultury w obszarze GZM (tabela 6.1, s. 93.). Ten zakres badań ujęto w rozdziale szóstym (6), który mógłby stanowić ostatni podrozdział w rozdziale 5. Wykorzystując metody omówione we Wstępie pracy określone zostały obszary o różnej sile oddziaływania instytucji kultury, co dało podstawy do wyznaczenia stref kultury na badanym obszarze (s. 96). Są to istotne ustalenia poznawcze.

Rozdział siódmy (7) stanowi kontynuację empirycznej części pracy, w której zobrazowano związek instytucji kultury / przestrzeni kultury / funkcji kulturalnej z kształtowaniem kreatywnych miast. Autor nie wyjaśnił jednak jak rozumie kreatywność i czego ma ona dotyczyć w prowadzonych analizach. Przywołane zostały: kreatywne przestrzenie, kreatywne projekty, kreatywne działalności, kreatywna klasa, kreatywność jako nurt w polityce kulturalnej miast, ale nie określono relacji przyczynowo-skutkowych między istnieniem instytucji kultury a kształtowaniem kreatywności wymienionych sfer funkcjonowania miasta. Można wywnioskować, że zdaniem Autora wydarzenia kulturalne są działalnością kreatywną, gdyż napisał: „*Działalność kreatywna wymienionych trzech jednostek kultury wyższego rzędu...*” (s. 101). Na tym tle rodzi się pytanie, czy rzeczywiście każde wydarzenie kulturalne jest działalnością kreatywną. W mojej opinii jest to uproszczenie lub nadinterpretacja.

Rozdział ósmy (8) jest kluczowy, gdyż wskazuje wyniki badań dotyczące identyfikacji powiązań funkcjonalno-przestrzennych na podstawie korzystania ludności z usług kulturalnych. Jednakże zakres przestrzenny badania obejmuje tylko Katowicką Strefę Kultury (KSK), a nie cały obszar GZM, jak wskazuje tytuł i cel pracy. W tej części pracy prezentowane są wyniki badań ankietowych, które przeprowadzone zostały w sposób prawidłowy, zarówno w zakresie przedmiotowym (konstrukcja pytań i formularza ankiety), jak i pod względem doboru respondentów, czasu i miejsca prowadzonych badań. Prezentacja i interpretacja wyników badań rozpoczyna się w podrozdziale 8.1, przy czym jest poprzedzona pięciostronicowym (s. 117-122) opisem Katowickiej Strefy Kultury. Uważam, że ten opis stanowi ważny aspekt informacyjny dla zrozumienia dalszej części pracy i powinien być wyodrębniony jako samodzielny podrozdział. W części dotyczącej wyników badań ankietowych zaprezentowane zostały najważniejsze aspekty wyjaśniające powiązania funkcjonalne KSK z pozostałymi obszarami badanej metropolii, z uwzględnieniem: liczby odwiedzających KSK z pozostałych dzielnic Katowic i odrębnie z pozostałych miejscowości GZM, celu wizyty na terenie KSK, postrzegania KSK przez respondentów jako symbolu kulturalnego miasta, metropolii i regionu, a także wykorzystywanego środka transportu w celu dotarcia do KSK. Uzyskane rezultaty badań wskazują na pewne prawidłowości i pozwalają formułować podstawowe wnioski na temat znaczenia KSK, chęci i możliwości korzystania z instytucji kultury tam zlokalizowanych, a zarazem wskazują na kształtujące się jej powiązania z bliższym i dalszym otoczeniem w ramach GZM. Jako dopełnienie tych analiz proponowałabym uwzględnić jako zmienne korzystania z KSK cechy strukturalne uczestników badania. Formularz kwestionariuszowy zawiera trzy kategorie zróżnicowania

grupy respondentów, a zatem umożliwia uwzględnienie tych cech w prowadzonych badaniach. Interesujące poznawczo, ale także walorem aplikacyjnym byłoby wskazanie, jak kształtują się zidentyfikowane powiązania w odpowiednich grupach respondentów: ze względu na wiek, płeć i wykształcenie. W kolejnej części pracy wyznaczona została nadwyżka znaczeniowa każdej z gmin GZM w sektorze kultury, co dało podstawy do identyfikacji zasięgów stref kultury w przestrzeni GZM, a także nadwyżka znaczeniowa w poszczególnych działaniach kulturalnych, która wskazała na zróżnicowanie przestrzenne specjalizacji kulturalnych w przestrzeni GZM. Badania te zostały poszerzone o wyznaczenie stref oddziaływania uprzednio zidentyfikowanych ośrodków o największej sile oddziaływania w zakresie kultury (Katowice, Chorzów i Gliwice), ale tylko w wariancie teoretycznym, modelowym z wykorzystaniem modelu grawitacji Raillego. Zgadzając się z Autorem, że „*metoda ta nie uwzględnia czynników np. czasu dojazdu do instytucji kultury (...)*” proponowałabym jej zastosowanie właśnie z uwzględnieniem rzeczywistych uwarunkowań, w tym odległości mierzonej czasem lub kosztem dojazdu.

Oceniając tok postępowania badawczego uważam, że przeprowadzone badania są poprawne i dostosowane do postawionych we Wstępie założeń oraz celów badawczych. Uzyskane wyniki zostały wnikliwie omówione i zobrazowane w postaci tabelarycznej, kartograficznej oraz na wykresach, przy czym brakuje ich zsyntetyzowania i odniesienia do koncepcji, teorii omawianych w teoretycznej części rozprawy. Warto byłoby w podsumowaniu rozdziału lub każdego z podrozdziałów, przeprowadzić dyskusję nad ustaleniami badawczymi w kontekście dotychczasowego dorobku naukowego z tego zakresu.

Kończącą częścią pracy jest rozdział dziewiąty (9) *Podsumowanie i wnioski*. W ramach podsumowania zostały wyartykułowane konkretne ustalenia badawcze, ale także powtórzenia informacji, toku postępowania badawczego i wybranych wyników badań z poprzednich rozdziałów. Zawarte są również twierdzenia, które mają charakter nadinterpretacji uzyskanych wyników, jak np. „*w świetle badań autora gospodarka kultury jest jednym z najbardziej dynamicznie rozwijających się sektorów ekonomicznych*” (s. 138) – w mojej opinii Autor tego zagadnienia nie badał czy „*Poprzez obecność instytucji kultury wysokiej pełnią one funkcje metropolitalne...*” (s. 140) – z takim twierdzeniem trudno się zgodzić, gdyż obecność instytucji kultury nie przesądza o wykształceniu funkcji metropolitalnych przez miasto. Wartościowe i przekonujące rozważania przedstawiono w kontekście osiągnięcia celu metodycznego i aplikacyjnego. Ponadto wylistowano 15 wniosków końcowych, które odpowiadają kolejnym rozdziałom w pracy i w większości stanowią wyniki lub ustalenia badawcze, a nie wnioski, które można by uogólnić. Zarówno

jednak wyniki i wnioski stanowią istotną wartość poznawczą, jak również aplikacyjną i metodyczną.

Praca została dobrze i wnikliwie osadzona w literaturze przedmiotu. Przegląd literatury jest wielowątkowy i obszerny, co wskazano w *Uwagach ogólnych* recenzji. Źródła literaturowe są prawidłowo dobrane do tematyki badań, obejmują pozycje z różnych okresów rozwoju nauki i kontekstów badań kultury. Większość pozycji źródłowych stanowią prace polskojęzyczne, ale w wystarczającym zakresie osadzono rozważania na tle literatury obcojęzycznej.

Konkludując tę część recenzji stwierdzam, że praca doktorska jest zgodna z tematem, a zakres treści odpowiada przyjętym celom i hipotezom badawczym. W ogólnej ocenie, poza zastrzeżeniami i polemikami wskazanymi w recenzji, uznaję, że poziom merytoryczny całej dysertacji spełnia wymagania stawiane pracom na stopień naukowy doktora. Przeprowadzone rozważania, analizy i pogłębione badania wynikają z przyjętych założeń i zastosowanych metod badania. Cele rozprawy zostały osiągnięte, a hipotezy zweryfikowane. Przedstawione w recenzji uwagi mają charakter postulatywny i stanowią wskazówki dla doskonalenia warsztatu naukowego Doktoranta.

4. Ocena formalnej i językowej strony rozprawy doktorskiej

Struktura pracy jest logiczną, obejmuje przede wszystkim elementy numerowane (*Wstęp*, osiem rozdziałów tematycznych oraz *Podsumowanie i wnioski*) i nienumerowane (*Literatura*, *Spis rycin*, *Spis tabel* i *Spis fotografii*, *Załączniki*). Przyjęte zasady konstrukcji pracy są właściwe, przy czym nie są konsekwentnie stosowane. Jako mankament uznaję nieproporcjonalny podział treści między rozdziałami, co szczegółowo zostało omówione w punkcie 3 recenzji.

Pracę cechuje dobry poziom poprawności językowej, gdyż mankamentów gramatycznych, stylistycznych, interpunkcyjnych jest niewiele. Zdarzają się błędy literowe np. *kreatyny* zamiast *kreatywny* (s. 33), *Składnia* zamiast *Skłania* (s.83), *przełomy* zamiast *przełomu* (s. 114), *strefa wpływ* zamiast *wpływu* (s.135), niekonsekwencje zapisu nazw własnych np. *Katowicka Strefa Kultury* vs. *Strefa Kultury* (s.99, 101, 116), uproszczenia bądź wtrącenia z mowy potocznej np. „w badaniu nie badano” (s. 53), „uszeregowano instytucje kultury, w tym instytucje kultury” (s. 93), „według wielkości odbiorców” (zamiast liczebności odbiorców) (s. 129), a także natury redakcyjnej np. *Niektóre miasta w policentrycznym regionie (...) mimo pełnienia funkcji powiatowych odznaczają się bogatą historią* (s. 69), *Ruda Śląska to kolejny ośrodek kulturalny, gdzie mieści się Galeria Fryna* (s. 79). Wskazane

przykłady są jednak nieliczne i nie utrudniają zrozumienia sensu przedstawianych treści. Zdarzają się również niekonsekwencje terminologiczne, zwłaszcza w przypadku zaproponowanych autorskich określeń, np. różnie jest zdefiniowane pojęcie *centrum kultury* – jako *Miasto o funkcjach kultury wysokiej* (s. 24), *strefa o najwyższej sile oddziaływania funkcji kulturalnych* (s. 95) czy *ośrodek miejski, który posiada na swoim obszarze przynajmniej jedną instytucję kultury wysokiej z każdego poziomu ośmiostopniowej skali centralności oraz wykazuje nadwyżkę znaczeniową w oparciu o liczbę odbiorców* (s. 138). Treść pracy powinna być uzupełniona o zdefiniowanie pojęć, które są bardzo często stosowane i stanowią ważną część koncepcji badań, takie jak: kultura wysoka, potencjał kulturalny, potencjał kultury, funkcje kulturalne. Pomimo wskazanych mankamentów językowych i redakcyjnych pracę cechuje dobry poziom redakcji językowej. Na pozytywną ocenę zasługuje także redakcja techniczna rozprawy. Praca jest starannie sformatowana, z zachowaniem stylu właściwego dla prac naukowych. Tabele, wykresy, schematy i ryciny zostały opracowane poprawnie, choć część z nich ma obniżoną czytelność ze względu na zastosowanie zbyt małej czcionki. W przypadku kilku wykresów nie wprowadzono opisu osi (np. 4.2; 8.9), a wykres 8.6 przedstawiono jako trójosiowy prezentując dwie zmienne. Czytelność rycin o charakterze map należałoby poprawić poprzez ich zwiększenie. Odwołania do źródeł zredagowane i sformatowane zostały prawidłowo. Tylko w nielicznych z nich brakuje wskazania numeru stron/-y publikacji, z których przywoływane są konkretne treści. Powtarzającym się błędem jest natomiast brak podania dat pobrania dokumentów czy fotografii oraz powzięcia informacji ze stron internetowych – każdorazowo w takim przypadku oprócz adresu danej strony powinna być wskazana data pobrania albo dostępu. Spisy rycin, tabel i fotografii powinny być uzupełnione o numery stron, na których są one zamieszczone.

Reasumując, praca pod względem formalnym przygotowana została poprawnie, a występujące w tym zakresie uchybienia są na tyle drobne i nieliczne, że nie wpływają na obniżenie jej poziomu merytorycznego. Praca jest kompletna oraz logicznie skomponowana i w tym zakresie spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim. Przedstawione przykłady błędów nie obniżają wartości pracy, natomiast wskazują potrzebę poddania tekstu adjustacji przed ewentualną jego publikacją w innej formie.

5. Konkluzja i wniosek końcowy

Recenzowana praca jest oryginalnym opracowaniem naukowym i pomimo wskazanych niedostatków i usterek zasługuje na ocenę pozytywną. Analiza podstaw teoretycznych oraz danych pierwotnych i wtórnych przedstawiona w pracy dowodzi pogłębionej ogólnej wiedzy Autora w zakresie nauk społecznych, w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna, a także umiejętności prowadzenia samodzielnie badań naukowych. Recenzowana praca może być przydatna do dalszych badań - pogłębiających, systematyzujących i syntetyzujących walory poznawcze, metodyczne i aplikacyjne dotyczące podjętego problemu badawczego.

Podsumowując, stwierdzam, że recenzowana rozprawa spełnia warunki wynikające z ustawy o stopniach i tytule naukowym i w związku z art. 179 ust. 2 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. *Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz.U. z 2022 r., poz.2306) wnioskuję o dopuszczenie mgr Wojciecha Komana do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

Edyta Szafraniec-Stefaniak